

Başvuru Tarihi: 20.10.2015 **Received Date:** 20.10.2015

Yayına Kabul Tarihi: 15.12.2015 **Accepted Date:** 15.12.2015

Yayınlanma Tarihi: 29.01.2016 **Published Date:** 29.01.2016

DOI Numarası: 10.17680/akademia.18231 **DOI Number:** 10.17680/akademia.18231

Kaynakça Gösterimi (APA Formatına Göre)
Views in Bibliography (According to APA)

Yetkin, B. (2016). Popülizmin Gölgesinde Siyaseti ve Siyasal İletişimi Anlamak. *Akademia*, 4/3, 68-82. doi: 10.17680/akademia.18231

akademia

POPÜLİZMİN GÖLGESİNDE SİYASETİ VE SİYASAL İLETİŞİMİ ANLAMAK¹

Öz

Türkiye’de Batı’dakinden farklı bir popülizm anlayışı yaygındır. Dolayısıyla bu çalışma, popülizm hakkında okuyuculara genel bir çerçevede doğru bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, ideoloji-siyasal iletişim ekseninde popülizmin kavramsallaştırması yapılmış ve boyutlandırılmıştır. Ayrıca, bu kavramın uyguladığı stratejiler ile taktikler ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

İlgili literatür tarandığında, popülizmin demokrasi içinde büyüüp geliştiği ancak zaman içinde kanserli bir hücreye dönüştüğü anlaşılır. Demokratik sistem içinde kimi zaman ortaya çıkan siyasal ve ekonomik bunalımlarda bireylerin karşılanamayan gereksinmelerini kullanarak, sistemi yeniden işler hale sokacağını ya da yeni bir sistem getireceğini vaaz eder. Hedefi iktidarda mutlak olabilmek olduğundan çeşitli stratejiler kullanarak temsil sisteminin unsurlarını düşman ilan eder ve kutuplaştırma yoluyla kendine özdeşleşebileceği homojen bir halk üretir. Halk üzerinden kurgulanan milli iradede aldığı güçle sorumsuz bir yetkiye sahip olduğu inancıyla kendi meşruiyeti için devlet kaynaklarını kullanır. Seçkincilik karşılığında nasibini almış medya popülist karizmatiklik ve otoriter eğilimlerin baskınlığı altında parti-devletin ideolojik aygıtlarından birine dönüşerek ona hizmet eder hale gelir. Proto-totaliter bir ortamda işleyen popülizmin oluşturduğu kütle, böylece demokrasi üzerinde karanlık bir gölge oluşturur.

Bu çalışmada olduğu gibi popülizm olgusu boyutlandırıldığında ve kullandığı söylemsel stratejiler belirlendiğinde siyasal iletişime, kamu yönetimine, medyaya etkileri açıklanabilir. Ancak bundan da ötesi, özellikle 1980’lerden itibaren Avrupa’da yükselişteki aşırı sağ/muhafazakar popülizmin Türkiye’deki siyasete yansımaları daha iyi anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Popülist Stratejiler, Siyaset, Medya, Popüler Kültür

UNDERSTANDING POLITICS AND POLITICAL COMMUNICATION IN THE SHADOW OF POPULISM

Abstract

A different understanding of populism is widespread in Turkey than in the West. Therefore, this study aims to provide accurate information to the readers about the populism in a general context. In this respect, conceptualization of populism has been made and designed in the axis of ideology-political communication. In addition, strategies and tactics that applied this concept is discussed in more detail.

When scanning the relevant literature, populism is understood that grown and developed in democracy but however, has become cancer over time. it uses to unmet needs of individuals in the political and economic crises that emerged at some time within democratic the system and that could get to work again or a new system that would bring preached. Using a variety of strategies represent the elements of the system proclaimed enemy and produces a homogeneous people can identify through its polarization because of being absolute power target. It uses state resources for their legitimacy with a belief that it is irresponsible authority by the people who fictionalized through the power of national willpower. Media which has taken its share of anti-elitism is transformed into one of the party-state’s ideological apparatuses the dominance of charismatic populism and authoritarian tendencies and serves it. In the proto-totalitarian environment, a mass which is built by the populism creates a dark shadow on democracy.

As in this study, when the populism dimensioned and using rhetorical strategies determined political communication, public administration, can be explained the effects of the media. But more than that, especially since the 1980s in Europe, the rise of the extreme right/conservative populism effects of politics on Turkey can be better understood.

Keywords: Populism, Populist Strategy, Politics, Media, Popular Culture

¹ Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2010 yılında kabul edilen "Bir Siyasal İletişim Tarzı Olarak Popülizm: Turgut Özal'ın 'İcraatın İçinden' ve Recep Tayyip Erdoğan'ın 'Ulusa Sesleniş' Konuşmalarının Karşılaştırılması İncelemesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Giriş

Popülizm günlük yaşamda sıkça karşılaşılan bir kavramdır. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren insanların siyasetten uzaklaşmasına bağlı olarak Avrupa’da aşırı sağ partiler güçlenmeye başlarken, popülizm de yükselişe geçmiştir. Yeni popülizm olarak nitelendirilen bu olgu, siyaset ve iletişim alanlarında çalışma yapan akademisyenlerin dikkatini daha çok çekmesine neden olmuştur. Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve hatta Latin Amerika’da uzun yıllardır yapılan akademik çalışmalar ile popülizm, kimilerine göre bir ideoloji kimilerine göre bir siyasal iletişim tarzı olarak yorumlanmıştır. Buna karşın, genel olarak Türkiye’de ise Batı literatüründeki anlamının dışında farklı bir popülizm ve popülist siyaset anlayışı egemen olmuştur. Özellikle medyada siyasal iktidarların salt ekonomik refahın dağıtımına yönelik uygulamaların popülizm olarak algılanması eğilimi söz konusudur. Popülizmin yükselişine paralel olarak siyasetin medya ile etkileşimi ve bunun medya yoluyla yansımaları, insanların bu olguyu günlük yaşamlarında daha çok hissetmelerine neden olmuştur.

Oysa popülizmin başat göstergelerinden olan halka seslenen ve halk adına yapılan konuşmalar Osmanlı’dan bu yana Türkiye’de sıkça rastlanabilmektedir. Halkı referans alan ve halk adına siyaset ürettiğini iddia eden kimi siyasetçi popülist olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Siyasetin yanı sıra, yapılan akademik çalışmalarda da, CHP halkçılığının bir *entelektüel* popülizm olduğu gerekçesiyle Atatürk’ün Kemalizm ideolojisi bu çerçevede eleştirilerden nasibini almış (Toprak, 1992); çok partili dönemde ise, Adnan Menderes’in DP üzerinden yürüttüğü siyasa nedeniyle Türkiye’deki popülizmin ilk sözcüsü olduğu ve Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Turgut Özal, Recep Tayyip Erdoğan gibi siyasi liderlerin kimi zaman popülist tutumlar içine girdikleri ileri sürülmüştür. Tüm bu önemli çalışmaların belirlenimlerine² karşın, Türkiye’de popülizm olgusu üzerine yapılan ampirik araştırmaların azlığı dikkat çekicidir. Son yıllarda bu kapsam içine girebilecek benzer yöntemleri kullanan yalnızca iki çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki, dönemin başbakanlarından Turgut Özal’ın ve Recep Tayyip Erdoğan’ın televizyonlarda yaptıkları ulusa sesleniş konuşmalarını (Yetkin 2010), diğeri ise, 2007 genel seçimleri sonrasında TBMM’de temsil edilen üç büyük partinin liderlerinin meclis grup toplantısındaki konuşmalarını inceleyen (Deren Van Het Hof, 2010) çalışmalarıdır. Her ikisi de içerik ve söylem çözümlemesine başvururken, Yetkin (2010) ayrıca konuşmaların buldukları ortak noktaları yakalayabilmek amacıyla niceliksel içerik analizinin yönlendirdiği doğrultuda çerçeveleme de uygulamıştır. Bu ikisi dışında başka akademik çalışmaya rastlanmazken; medyada ise, Deren Van Het Hof’un (2010, 259-260) altını çizdiği gibi, bu denli dikkat çeken siyasal söylem biçimine yalnızca 2000’lerin başında ekonomik popülizm ile AKP’yi eleştiren birkaç ekonomi yazısı olması manidardır.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Türk siyaseti içinde her zaman kendine hareket alanı bulabilen popülizmin öncelikli akademik incelenme konularından biri olması gerektiği söylenebilir. Popülizm olgusunu anlayabilmek için, öncelikle kavramsallaştırılması ve ardından boyutlandırılması gerekir. Bu çalışmanın amacı da popülizmin kavramsallığını daha anlaşılabilir, kullandığı stratejileri daha belirlenebilir olmasına katkı sağlamak ve var olan bilimsel derin boşluğun giderilmesi için bu konuda yapılacak ampirik araştırmalara yol gösterici ve özendirici olabilmektir.

1. Popülizmi Anlamak

Dünya siyasal tarihine bakıldığında içinde bulunduğu ve geliştiği ortamın koşullarına göre popülizmin değişik içerik kazanabildiği görülebilir. Popülizm, zaman ve mekan kavramı

² Bkz. “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları” (Toprak, 1992), “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçi Topraklandırma Kanunu’nun Hikayesi” (Karaömerlioğlu, 1998), “Rus Popülizmi Üzerine” (Karaömerlioğlu, 2001a) ve “Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık” (Karaömerlioğlu, 2001b), “Türkiye’de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri” (Akın, 2004), “Biz, Anadolu’nun Bağrılanık Çocukları” (Bora ve Erdoğan, 2003), “Pseudo-Democratic Politics and Populist Possibilities: The Rise and Demise of Turkey’s Refah Party” (Kamrava, 1998), “1980 Sonrası Yeni Sağ Politikalar ve İcraatın İçinden Programlarının (1984-1989) Değerlendirilmesi” (Köksal, 2006) ve “1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi” (Özkan, 2004).

tanımayan, “asla tamamen terk etmeyen, geri gelen, her zaman gezinen bir hayalet” (Zúquete, 2009, 600) gibi, çeşitli siyasal sistemlerde ve ülkelerde çeşitli düzeyler ve biçimlerde kendine hareket alanı bulabilmektedir. Popülizmin bu hayaletvari niteliği, tanımlama arayışında bir “Külkedisi kompleksi” oluşturur; popülizm ayakkabısını ararken, ona uyacak ayak bir türlü bulunamaz (Taggart, 2004, 2). Bu arayış, beraberinde bir ideoloji ya da bir siyasal iletişim biçimi olup olmadığı noktasında yapılan tartışmaları beraberinde getirir. Çünkü Arditi’ye (2010, 111) göre, popülizmin her açıdan sorgulanması, aslında demokratik siyasete ilişkin bir sorgulamaya denk gelmektedir.

Siyaset literatürüne göz atıldığında popülizm olgusunun kısa tanımlamalarına rastlanabilmektedir. Latince genel olarak, kimi zaman *kalabalık* anlamına gelebilen *halk* sözcüğünün karşılığı olan *Populus*³, “egemenler olarak halk, milletler olarak halklar ve yönetici seçkinlerin karşısı olarak ‘sıradan insanlar’” anlamlarındadır (Canovan, 2004, 247-248). Tanımlama biraz daha geliştirildiğinde, “siyasal halkçılık” olarak “halk’a yönelik bir çağrıya dayalı tutum, etkinlik ve teknikler kümesi” olduğu ve popülizmin seçkinlere, temsili demokrasiye, toplum içinde farklılığa, bireyciliğe karşı olduğu, halkın tümü adına konuştuğu görülür (Miller, Coleman, Conolly ve Ryan, 1994, 326-327). Ancak, sosyal bilimlerde çok önemli bir yeri olduğunun altını çizen Ernesto Laclau’nun (1998, 160) dikkat çektiği gibi kavramsal tanımsızlığı nedeniyle popülizmi çerçevelemek bu denli kolay değildir. Bu nedenle yakından bağlantılı diğer olgular göz önünde bulundurulmalıdır.

Halka başvuran popülizm açısından en uygun siyasal ortam, “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” biçiminde formüle edilen demokrasidir. *Özgürlük, eşitlik, katılımcılık* değerlerini meşruiyet temelinde halkın dolaylı olarak kendi belirlediği *temsilciler* aracılığıyla gerçekleştirilen bir yönetim biçimi olan demokrasilerde halkın mutluluğuna sürekli biçimde vurgu yapılır (Köker, 2006, 199-200). Demokrasinin sahip olduğu böylesi özellikleri ve amacı göz önüne alındığında popülist siyaset olgusu daha iyi kavranabilir duruma gelir. Demokrasinin kuramı ile uygulaması arasındaki farklılığa işaret eden Canovan (1999, 16), demokrasinin her zaman popülizme açık kapı bıraktığına işaret ederken, Taggart (2004, 149) ise, temsili siyasetin yarattığı hayal kırıklıklarından yararlanan ve bu yapı içinde sistemli bir siyasal harekete dönüşme olanağına dikkat çeker. Bu noktada Arditi (2010) de, popülizmin, demokratik siyasetin bir semptomu⁴ olarak biçimsel demokrasiye bir tepki olduğunu belirtir. Bu nitelikler göz önüne alındığında, bir halk inşa etme gerekliliği ve referanslarının halk olması nedeniyle bütün demokratik siyasal sürecin popülist olduğunu söylenebilir. Bir diğer anlatımla, popülizm siyasetin bir türevidir ve dolayısıyla hiçbir siyasal hareket popülizmden tamamıyla muaf tutulamaz (Laclau, 2011, 145).

Büyük çoğunlukla *doğrudan demokrasi* taraftarı olduklarını ilan eden popülistler, siyasal partileri kendilerine rakip olarak görürler. Taggart (2004), popülizmin sürekli biçimde halka dayandığı savı nedeniyle asıl kendilerinin demokrat olduklarını öne sürmeleri olgusu ile karşılaştığını belirtir. Demokrasi, uygulamada halk çoğunluğunun desteğini sağlayan siyasal partilerin iktidara gelmesi demek olduğundan, toplumdaki azınlık ya da azınlıkları temsil ettiklerini varsaydıkları çevrelerin halka doğrudan başvurulmasını istemek popülistler için görünüşte haklı bir tutum olur. Çünkü onlara göre, halkın istekleri doğrudan anlaşılmasının ve siyasal katılımın gerçekten sağlanmasının yolu budur. Başka bir deyişle, temsili demokrasiye karşı halkoylaması ya da referandum gibi uygulamaları, amaçların gerçekleştirilmesi için elverişli birer araç olarak görürler ve *doğrudan demokrasinin* işletilmesi çağrısı yaparlar. Bu nedenle de, günümüzde demokrasinin ayrılmaz bir parçası olan siyasal partileri eleştiri konusu yaparlarken, doğrudan demokrasiyi savunarak siyasal partileri saf dışı bırakmak isterler (Taggart, 2004, 123-

³ *Handy Dictionary of the Latin and English Languages* (t.y.).

⁴ Arditi (2010, 104), ruhsal aygıtı ilişkin olarak Freud’un, engellenmiş tatmin ve eksik olan şeylerin yerine geçen, travmatik deneyimi maskeleyerek tehlikelerden koruyan, bastırılmış temsiller ile bastıran temsiller arasında bir uzlaşmanın oluşmasına benzer biçimde bir ikame-fonksiyon olan bu kavramla, popülizmin halkın yıkıcı “yaygarası”na başvurma yoluyla siyasalın olumsuzluğu anlamında, bastırılanın geri dönüşü işleviyle siyasal olanın kurucu olumsuzluğunu görünür kıldığını belirtir.

131). Bu “illeberal” özelliği (Canovan, 1999, 8) nedeniyle popülizmi “proto-totaliter” olarak nitelendirmek (Abts ve Rumments, 2007, 421) olası olabilmektedir.

Demokrasi zemininde bu konuya eğilen kimi araştırmacı (Abts ve Rumments, 2007; Canovan, 1999) halkın egemenliğinin savunulması nedeniyle popülizmi bir ideoloji olarak tahayyül eder. Bu çerçevede tanım, kurulu iktidar yapısına ve toplumun baskın ideal ve değerlerine halk adına karşı çıkılması biçiminde yapılır. Öteki iktidar karşıtı hareketlerden ayıran önemli özelliği ise, onun aynı zamanda geçerli seçkin değer yargılarına ve bu yolda kanaat önderlerine de karşı çıkmasıdır. Bu özelliği ile gerektiğinde devlet müdahalesine karşı çıkmak için liberalizmi savunurken, gerektiğinde iktidarın ve var olan seçkinlerin yapısına uygun davranış biçimiyle devletçiliği benimseyebilmektedir. Ancak hepsinin ortak noktası, her durumda bir toplumsal sınıfın ya da kesimin değil, bir bütünün sözcüsü olarak, kendilerine dayanak yaptıkları halkın egemenliğini savunmalarıdır. Kavramın karakteristiğinin temeli olan bu tutum, popülizmin gereklerinden biri olarak ortaya çıkardığı halkın bütünü temsil ettiği varsayılan karizmatik liderliği ortaya çıkarır ve bu liderlik biçimiyle halkın belirli sınıf ya da kesimlerini temsil eden siyasal partilerin karşısında yer almasıyla sonuçlanır (Canovan, 1999, 1-5).

Diğer taraftan, kimi araştırmacı (Jagers ve Walgrave, 2007; Laclau, 1998; 2007; Taggart, 2004; Wodak, 2003) ise, popülizmi halk desteğini almak ve bunu arttırmak için başvurulan bir teknik olarak benimser. Demokrasilerde popülist olmayan siyasal partilerin ya da liderlerinin halkın oylarını almak için onlara yönelik propaganda yaptıkları göz önünde bulundurulduğunda, bunlar ve popülist söylemler arasında ne gibi farklılıklar olduğu sorusu, siyasal iletişim tarzı olan bir bakış açısını gündeme getirir. Wodak (2003, 132), popülist retoriğin yalnızca sağ ya da sol görüşlü partilere ait bir siyasal biçim olarak sınırlandırılmayacağını belirtir. Bu bakış açısında popülizmin, kendisini hem var olan durumun *sarsıcısı* hem de sarsılan durumun az ya da çok radikal yeni bir düzen inşasının başlangıç noktası ilan ettiği görülür. Popüler kimlikler, (ekonomik/demokratik) bunalımlar sonucu karşılan(a)mamış taleplerden doğan *eşdeğerlik zincirlerini* kullanarak harekete geçerler (Laclau, 2007, 197). Özellikle de, tikel herhangi bir talebin bir eşdeğerlik zincirini temsil ettiği noktada başlayan hegemonya sürecinin (Laclau, 2007, 140) içinde bulurlar kendilerini. Taggart (2004) ise, popülizmin kesin ve çeşitli türlerini kapsayıcı bir tanımının yapılmasının çok güç olduğunu, ancak daha ayrıntılı bir yaklaşımla popülist uygulamaların incelenerek kavramın anlaşılabilceğini öne sürer. Ona göre, popülizmin başarıya ulaşabilmesi kimi zaman büyük bir lidere, kimi zaman da büyük kitlelere bağlıdır. Bu durumda, popülizmin var olan yapılarıdaki bunalım ya da kriz ortamlarında doyurulmamış demokratik talepler ve kurulu düzene karşı geliştirilen bir söylem olarak kabul edilmesi, popülizmin neden birçok çeşidinin olduğunu (Taggart, 2004, 1), nasıl olup da farklı ideolojilere sahip Hitler, De Gaulle, Peron gibi liderlerin popülist olduklarını (Laclau, 2007, 197-198) ve hem sağ hem de sol ideoloji sahiplerinin yanı sıra gericilerin, mutlakıyetçilerin ve hatta demokratların da başvurabildiklerini açıklayabilir.

2. Popülizmin Boyutlandırılması

Popülizm farklı toplum ve kültürlerde her an ortaya çıkabilmesine karşın, halka başvuru, halk ile elitler arasındaki yarıma, katılım talebi, güçlü liderlerin ve kurumsal işlemlerin yok sayılması tutumu gibi geleneksel belirtilere sahiptir (Arditi, 2010, 108). Merkezin dışına itilmiş hisseden insanlar üzerinde bir sendrom etkisi yaratan (Wiles, 1969’dan Aktaran: Köker, 2007, 110) ve bu kesimlerde kendine hareket alanı bulabilen popülizmin, hangi düşünce akımında olduğuna bakılmaksızın, karakteristik unsurlarından söz edilebilir:

- Seçkincilik aleyhtarlığı <anti-elitizm>
- Aydın aleyhtarlığı
- Kurulu düzen aleyhtarlığı <anti-establishment>
- Siyasetçilere karşı güvensizlik

- Dinsellik, bilim ve teknoloji düşmanlığı
- Geçmişe duyulan özlem

Her zaman yekpare (monolitik) olarak gördüğü halkı kendine referans alan ve Wiles'ın işaret ettiği yukarıdaki unsurların ortak özelliği olan anti-seçkinci duyguları gıdıklayan, bir cazibe ile eylemlerini haklı çıkarabilen bir iletişim biçimi olarak önkabulü yapılan popülizm olgusunu boyutlandırmak olanaklıdır.

Koen Abts ve Stefan Rumments (2007, 409), halkın egemenliğini savunan bir ideoloji olarak gördükleri popülizm olgusunun, homojenize kabul ettiği halk kitlesi ile kendini özleştirerek *biz, halk* ve ötekiler karşıtlığıyla çift katlı dikey bir yapılanma oluşturduğunu belirtirler. Popülizmi siyasal bir iletişim biçimi olarak gören Jagers ve Walgrave (2007) de, benzer ama daha ayrıntılı biçimde bu yapılanmayı boyutlandırır. Onlara göre halka referans yapma ve ona güvenme, popülizmin işlemsel özelliğini gösterirken, aynı zamanda ince tanımlamasını da ortaya çıkarır. Popülist söylemin halka referansı, halkın endişelerinin dikkate alındığının, halkın çıkarlarının korunmasının öncelikli olduğunun, kamuya yakınlık hissedildiğinin ve isteklerinin tam olarak bilindiğinin vurgulanması biçiminde gerçekleşir (Jagers ve Walgrave, 2007, 322-325). Dolaylı olarak hoş gidecek biçimde halkın egemenliğine vurgu yapılması ve her zaman halk ile ilgili konuşulması, siyasetçi, siyasal parti başkanı, hareket lideri, çıkar gruplarının temsilcisi ya da gazeteci gibi niteliklere sahip olabilen konuşmacıya halkla kimikleşme ve onlar adına konuşuyormuş gibi davranma olanağı ve bir cazibeli iletişim çerçevesi sunar (Canovan, 1981, 322). Halkın ilgi gösterdiği tüm konuları saran ana çerçeve içinde, yermeli/aşağılayıcı ve otoriter çağrışımlardan tamamen arınmış asgari ve gerekli olan cazibeli (hoş görümlü) tüm biçimler popülizmin özünü oluştururlar. Öte yandan, seçkincilik karşıtlığı <anti-elitizm> ve dışlama, diğer birçok siyasal söylemde bulunabilmekle beraber, ince popülizmin boş kabuğunu doldurmakta ve daha klasik kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, temelde, popülizmi diğer söylemlerden ayıran unsurun halka referans olduğu söylenebilir. Böylece ince popülizm, sıradan vatandaşlar ile kurulan yakınlık duygusu biçiminde ifade edilebilir (Jagers ve Walgrave, 2007, 322-325).

Popülizm açısından yakınlık duygusu kurulan halk, kendisini oluşturan insanların büyük ölçüde benzer çıkarları paylaştıkları ve benzer yüze sahip oldukları tahayyülünde homojen bir kategori (sınıf) olarak kabul edilir. Ancak diğer taraftan, bu yapı içindeki bazı kesimler homojenize edilen halkın değerlerini ve çıkarlarını olumsuz etkiledikleri iddiasıyla düşman ilan edilirler. Tüm başarısızlıklar ve sorunlar, popülizmin geniş bir siyasi kavram olmasından dolayı, siyasette yerleştirilir. Belirli nüfus dilimleri halkın dışında bırakılarak, toplum tehdidi ve yükü olarak damgalanırken, tüm talihsizliklerin ve kazaların kaynağı oldukları gerekçesiyle suçlanarak “günah keçisi” yapılırlar. Sonuç olarak, dışlanmamaları durumunda bu grupların “vahşice” dağıtılmaları gerektiği savunulur (Jagers ve Walgrave, 2007, 322-325). Halkın içindeki alt tabakada olan ötekiler, halkın saflığını bozan suçlular, yabancılar, rantçılar ve sapıklar olurken (Abts ve Rumments; 2007, 418), halkın üstündekiler de unutulmaz. Yalnızca bu gibi grupların halkın değerleri ve genel çıkarlarıyla uzlaşmayan davranışlarına değil, *halk* ve *seçkinler* arasındaki köprü kurulamaz boşluğa da vurgu yapılır. Halkın içindeki grupların ötekileştirilmesi gibi seçkin karşıtı söylemler de uzaklığı ve doğal olarak uzaklaştırmayı vurgulaması bakımından popülizmin yatay boyutunu ortaya koyar. Seçkincilik karşıtlığında düşman halkın dışında, yukarıda ve sıradan vatandaşların üstündedir. Halk ile taraf tutularak, “fildişi kuleleri”nde yaşayan ve kendi çıkarlarını kolladıkları iddia edilen seçkinlere karşı seferberlik başlatılır. Böylece, siyasi beceriksizlikler, isteksizlikler ve sabotajlar popülizme elverişli ortam yaratır: Siyasi seçkinleri (partiler, hükümet, bakanlar), medyayı (medya baronları, gazeteciler), devleti (yöneticiler, devlet kurumları), entelektüelleri (yazarlar, akademisyenler, özgür düşünceli kişiler) ya da ekonomik güçleri (çokuluslu şirketler, işçiler, sendikalar, kapitalistler) kapsayan seçkinler popülizm tarafından düşman ilan edilirler. Gerekçesi nedensiz ve boş olmasına karşın, böylesine bir seçkincilik ve düzen karşıtlığı ile popülizmin bu ikinci temel unsuru açık ideolojii göstermekten daha çok siyasal bir tarz özelliği taşıırken, aynı zamanda siyasal aktörün

popülist dikey duruşunu gösterir. Söylemin düzen karşıtı ve homojenlik/dışlama unsurlarına sahip olması, klasik popülizmin tanımlamasını daha da açık biçimde ortaya çıkarır. Bir taraftan halkın referans alınmasına ve aynı anda çeşitli halk kategorilerinin ötekileştirilmesine karşın, diğer taraftan da bürokrasi ve düzen karşıtı <anti-establishment> düşüncelerin ileri sürülmesi popülizmin kalın tanımlamasını oluşturur (Jagers ve Walgrave, 2007, 322-325).

İnce ve kalın tanımlamalar, popülist olay ve olguların daha açık biçimde ortaya çıkarılmasını sağlarlar. Her iki tanımlamanın birlikte değerlendirilmesiyle popülizmi benimsemiş ve popülist tutum içinde olanların buldukları konumlar (koordinatlar) tam olarak elde edilebilir hale gelir (Jagers ve Walgrave, 2007, 322-325). Özetle, daha çok bir siyasal iletişim tarzı olarak kabul edilebilecek olan popülizm, asgari olarak, söz sanatları yoluyla gerçekleştirilen halka hoş gözükme (ince) ile yatay ve dikey farklılaşmanın (kalın) oluşturdukları bileşkenin belirlenmesiyle kavramsallaştırılabilir.

3. Popülist Stratejiler

Yukarıda kuramsal olarak tüm boyutlarda ortaya konan popülizmin pratikte kullandığı çeşitli stratejiler bulunur. Halkın yüceltilmesi, temsil sürecinin unsurları olan kişi ya da kurumların ihaneti ve doğrudan demokrasi gibi vurgular popülist söylemin retoriğini oluşturur. Aşağıda görüleceği gibi uygulama sokulan strateji ve taktikler, popülizm açısından demokrasinin bir amaçtan çok, bir araç olarak görüldüğünü ortaya koyar niteliktedir.

Halkın yüceltilmesi, halkla özdeşleşme ve seçkin karşıtlığı stratejisi

Popülist stratejilerden ilki, belki de en önemlilerinden biri, -seçkin karşıtlığının vurgulanmasıyla birlikte- konuşmacının yüceltilen halk ile kendisini özdeşleştirme çabalarıdır. Genel olarak, “ucuz politikalar” ve “halk dalkavukluğu”yla özdeşleştirilmesine karşın, seçkinlerin ve kurumların rasyonalitesinin yerine konan *halkın sağduyusu* çağrısı, halkın duygularını okşama için kullanılır (Erdoğan, 1998, 24). Benzer biçimde *aklıselime* çağrıda bulunma yönelimi de benzer işlevi yerine getirirken, popülist hegemonyanın muhafazakar biçime dönüşmüş halini simgeler. Muhafazakarlık içinde toplumsal özne olarak halk, geleneğin koruyucusudur. Bu tahayyül içinde organik bir varlık ve bir cemaat biçiminde kurgulanır. Popülist siyasal dile eklenmiş *halkın akıselimi*, bir siyasal meşruiyet kaynağı olarak işlev görür hale getirilir. (Bora ve Erdoğan, 2003). Her iki kavram da, olağan (sıradan) insanlarla bütünleşme ve onlardan birini olmayı vurgulayabilme olanağı sağlar.

Temsili demokratik sistemlerde siyasetçiler, kendilerini seçmenlerle (yüceltilen halkla) özdeşleştirme çabasına girerler. Bir hükümet biçiminde, siyasal önderler seçimlerde oy kullanacaklarla -tamamıyla olmasa da en azından çoğunluğuyla- kendilerini özdeşleştirecek stratejiler geliştirirler ve ekonomik, toplumsal bir seçkin olma özelliklerini gizleyecek taktiklere girişirler (Mutlu, 2005, 369). Halkla özdeşleşmeye yönelik kişiler, olağanüstü bir çaba harcamadan kendilerine yakıştırdıkları şive kullanımındaki hitabetle, giyilen eşyalar ve kullanılan renkler biçimindeki imgesel mesajlarla hedefini çıpalamaya⁵ <anchoring> girişirler. *Halka yakınlık duygusunun aşılması stratejisinin* yanı sıra, kendilerini onları temsil etmeye istekli kişiler olarak göstermekten çok, halkın değer ve çıkarlarını korumaya, bu değer ve çıkarları paylaşan kişiler olarak algılanacak biçimde kurgularlar. Bu çerçevede popüler kültür popülizmin kullanımına sunulur. Canclini (1999, 146), siyasal hareketlerin ve ideoloji stratejilerinin etkili incelemesine karşın, popülizmin iktidar yaratmak için kültürü nasıl kullanıldığı hakkında az şey bildiğini belirtmekte; “popülist hareketler içinde yer alan popüler katmanların kültürlerine neler oluyor” sorusunun ise hiçbir zaman sorulmadığının altını çizerek. Bu nedenle ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kültür ve popüler kültüre, hatta siyasal kültüre de değinmek gereklidir.

Denetim için zorunlu olan ikna (Belenger, 1985’den Aktaran: Sarıbay, 1998, 38)

⁵ Çıpalama stratejisi kimi zaman Sakıp Sabacı ya da Süleyman Demirel’in şivesinde kimi zaman Bülent Ecevit’in mavi gömleklerinde kimi zaman Necmettin Erbakan’ın beyaz takım elbisesinin içine taktığı Faruk Saraç imzalı göz alıcı parlak renkli kravatlar ve atkılarında kimi zaman Recep Tayyip Erdoğan’ın Türk bayraklı renkli kravatları ve Kasımpaşallığını yansıtan çizgili takım elbiselerinde kendini belli eder (Saruhan, 2007’den Aktaran: Yetkin, 2010, 148-149).

aşamasında kültür ile popüler kültürün yollarının kesişmesi, siyasetçilerin popüler kültür öğelerine sarılması noktasında olur. Popüler kültür ürünlerinin tüketiminin kamunun açıkça görebileceği biçimde sergilenmesi en sık uygulanan yöntemlerden biridir. Çünkü egemen çevrelerce planlanarak reklamlar ve sloganlarla uygulamaya sokulan (Alemdar ve Erdoğan, 1994, 112-113) popüler kültür, egemen sınıf açısından halkı sorunlarından uzaklaştırmak (Oktay, 1994, 21-23), toplumda egemen ekonomik ilişkileri desteklemek ve pekiştirmek işlevi görürken, popülistler açısından *halktan biri* olduğunu gösterme olanağı yaratarak, toplumun alt kesimlerinde özentiler uyandırmayı (Oktay, 1994, 25) sağlar. Devreye sokulan çeşitli stratejiler, popüler kültürün oluşturulduğu çeşitli olay ve etkinliklerde somutlaşır. Halktan biri imajı, onlar gibi davranma, onların diliyle konuşma, onların tükettiği ürünleri tüketme, onların müziğini dinlemekten haz alındığını her fırsatta beyan etme biçiminde ve tüm bunların medya aracılığıyla yine onlara yansıtılması ile oluşturulur.⁶ Özellikle seçim süreçlerinde seçmenle (halkla) yüz yüze iletişim kapsamında siyasetçilerin gittikleri kentin takımının renklerini taşıyan şapka, atkı vb. nesnelere giydiklerine, milli takım maçlarını stadyumda seyrettiklerine ya da her kentin futbol takımının bir manevi (fahri) başkanlığına soyunduklarına sıkça rastlanabilmektedir. Çünkü dünya kupası maçlarında, ulusal anma günlerinde, tüm farklılıklarına karşın birleşmiş bir ulus olarak halk, pek çok popüler kültürel yapı ile bireylere bu şekilde hitap eder ve onları etkiler (Bennett, 1999, 71-72). Tüm bu uygulamalar, milletin *biz* olarak kurulmasını sağlayan bir alan olan spora (Clarke ve Clarke, 1982'den Aktaran: Erdoğan, 1993, 28) ve popüler kültüre siyasetin eklenmesidir. Böylesi eklenmeler yoluyla bir siyasal önder, kendisiyle halk arasındaki benzerlikleri öne çıkararak kendi seçkinliğini yadsımaya ve bulanıklaştırmaya çabalar. Böylece, tüm popülist retoriğin esasını oluşturan *halkla birlikte seçkinlere karşı* biçimindeki özdeşlik formülünde kurulması gereken seçmenlerin dikkati, liderin savaşım verme savında olduğu diğer seçkinlerin gücü üzerinde odaklandırılmış olur (Mutlu, 2005, 369).

Popülizmin doğal hedef kitlesi olan ve homojenleştirilen halk içinde hem iktidarı elinde bulunduranlara karşı içe hem de dışa dönük olarak geçmişe yönelik göndermelerle *biz* ve *onlar* sınırı çizilir. *Halkın kültürü*, fiziksel koşullar (coğrafi, mekansal, ırksal vb.) ile rasyonel olmayan koşullar (vatan sevgisi, doğal doğrular ve gerçekleri açıklayan bir din vb.) tarafından bir bütün haline getirilir (Canclini, 1999, 147). Tahayyülde var edilen *vatan*, *memleket* ya da *anayurt*, halkın kültürü olarak vatan sevgisiyle üstünde yaşayan insanları birleştirilen toprak parçası olarak kurgulanır. Söz konusu süreçte birlik-bütünlük-beraberlik bilincini oluşturan *vatan* ve *memleket* sevgisi gibi değerler -sürekli vurgulanması durumunda- popülist retoriğin başat aracına dönüşürler. Bu retorikte yer alan vatanın tekilliği, üstünde yaşayan halkın da tekil olduğu anlamına gelir. Milli kimliğin oluşturulması toprak parçasının tamamına değil; millete, vatanın değerlerine gönderme yapma ölçüsüyle orantılı işler. Bir diğer deyişle halk, cemaatin daha saf kısmını oluşturan çekirdeğidir ve popülizm de *halktan* olmayanları açıkça dışlar. Popülizmin içe dönük bu karakterinde *halk*, yüklendiği sembollerle, yapılan nitelendirmelerle -özü itibarıyla- erdemli, sağduyuya dayalı, merkezci siyasetin hedef aldığı çekirdek kitleyi anlatan romantize edilmiş bir sıradanlığın çağrısı olur (Taggart, 2004, 120-124). Dış dönük karakterinde ise, diğer egemenler karşısına oturtulan ve bir egemen olarak kabul edilen halk, bir ülke ve onun sınırları içindeki rejimle tanımlanması aşamasında “ulus devlet”in *millette* dönüşerek yabancıları öteler (Deren Van Het Hof, 2010, 225).

Biz ve *onlar* ayrımı üstüne yapılan kurguda konuşmacı, kendisini *iyi*, muhalifleri *kötü* olarak göstererek, *halkın* sözcüsü ve temsilcisi bir konuma yerleşir. *Bizi* oluşturan özdeşleşmenin başarılması, *onlara* karşı bir seferberliği başlatır. Bu seferberlik içinde, *yozlaşmış siyasal*

⁶ Bu durum, Turgut Özal'ın siyasal retoriğinde açıkça görülür. Özal'ın inşa ettiği retorik, vatandaşa doğrudan ben de sizden biriyim biçimindeki seçkin bir popülizmden ya da basın jargonuyla fukara edebiyatı yapan babacanlıktan farklı unsurlar taşır. Özal, çizgi roman okumuş, arabesk müzik dinlemiş, gazeteleri spor sayfalarından okumaya başlamış; her alanda (futbolda, sporda, siyasette, taraftar olunabilecek her olayda) sıkı ve kararlı biçimde taraftar olmuş; bilgisayar oyunlarına düşkün ve otomobillere tutkun olmuş, uzun yıllar sonrası bile karısına halen aşık olduğunu göstermekten çekinmemiş; oruç, namaz, hac gibi dini görevlerini yerine getirmiştir. Tüm bu popüler kültür unsurlarını kullanarak inşa ettiği kendi imajını medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırmıştır (Mutlu, 2005'ten Aktaran: Yetkin, 2010, 158).

sistem, yabancılaşmış aydınlar, çıkar çevreleri gibi kesimler tarafından halkın aklı ve görüşü bulandırılmıştır. Halkın sıradanlığı inancı ve kurumlara olan güvensizlik, popülistlerin harekete geçme biçimlerinde ve savundukları şeylerde görülür. Popülistlerin önem verdikleri doğrudanlık, basitlik, açıklık gibi sloganlarla herkesin anlayacağı biçimde sağduyulu çözümler savunulur (Taggart, 2004, 123). Bunun için örneğin, “onun ‘öz’ çıkarını bilen ve onun azabını, ihtiyacını içinde hisseden halkçı önderliğin aracılığı gerekir” (Bora, 2006, 5). Elbette bu, popülist stratejinin bir başka özelliği olan, karizmatikliğin ön plana çıkarılması ile birlikte eşzamanlı yürütülür.

Seçilmişlerin, Atanmışların, Kurumların İhaneti ve Dışlama Stratejisi

Kendilerini iktidar merkezinden dışlanmış olarak hisseden popülist tutumdaki kişiler, seçkincilik aleyhtarlığı, aydın aleyhtarlığı, düzen aleyhtarlığı, siyasete ve siyasetçilere karşı güvensizlik, dinsel, bilim ve teknoloji düşmanlığı, geçmişe duyulan özlem biçiminde (Wiles, 1969’dan Aktaran: Köker, 2007: 110) işleyen dışlama stratejilerine gereksinim duyarlar. Örneğin, siyasi konuşmaların içeriğinde çeşitli kurumlar, muhalefet, medya, sendika, aydınlar hedef alınabilirken, iktidardaki çevrelerin içinde buldukları devlet yapısı ve dolayısıyla da devlet düşman ilan edilir. Bu stratejiler, Hitler, Mao ve Peron’un da neden popülist olduklarını açıklama olanağı verir (Laclau, 1998, 188-189).

Popülist söylem, kendini yeniden üretebilmek için her zaman bir düşmana gereksinim duyar. Popülist retorik, tutarsız seçmenleri ve birçoğunu dahil eden, diğerlerini dışarıda bırakan ikna edici dilsel çok yönlü stratejilerle karakterize edilir (Wodak, 2003, 133). Hemen hemen tüm sağ kanat popülist grupların devreye soktuğu *komplo kuramları yaratma stratejisi* (Wodak, 2003, 141) çerçevesinde, bankacılar, siyasetçiler, aydınlar ve büyük sanayiciler gibi seçkin grupların bir *komplo* çerçevesinde ortak hareket ettikleri savunulur (Taggart, 2004, 133). Bunun dışında, farklılıkların ve denklüklerin birleşimiyle söylemin niteliği yeniden oluşturularak, bütün toplumsal (söylemsel) kimlik, fark ve eşdeğerliğin kesişme noktasında kurgulanır. Laclau’ya (2007, 99) göre bir fark ögesi, olanaksız gibi görünen bütünü temsilini üstlenebilir. Oluşturulan belirli bir özdeşlikle bütün farklar, kendi alanından çekilerek bütünleştirme işlevini taşır duruma getirilir. Bu, tam olarak -gerçekte bir dışlama stratejisi olan- *ayrıcılıklı* kılmanın anlamına dönüşür.

Söylev sırasında uygulanan *ayrıcılıklı* (belirli sınıfların dışlanması) *stratejisi*, muhafazakar, yeni liberal ve popülist unsurların birbirlerine eklenmesiyle Yeni Sağ’ın ideolojik dilini oluşturur. Toplumun dönüştürülmesi, belli kesimlerin tercih edilmesi, tercih edilen kesimlerin öne çıkarılması ve diğer kesimlerin de ardına dizilmesi yoluyla sağlanır (Köksal, 2006, 182). Bir toplumsal kesime ya da bir meslek grubuna yapılan çağırma, o grubu harekete geçirmeye yöneliktir ve genelde olumlu anlamlar yüklenerek sağlanır. Konuşmacının toplumsal bir sınıfa doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu/olumsuz biçimde hitap etmesi, özünde diğer kesimlerin dışlamasını ve bunlarla çatışmasını (en azından ikililiği) beraberinde getirir. Çatışma ya da ikililik (kutuplaştırma) kimi zaman aleni (açıkça) olabileceği gibi zımnen (üstü kapalı/dolaylı olarak) de uygulmaya sokulabilir.

Popülist retorikte uygulama sokulan stratejilerden biri de, örtmece biçiminde işleyen *duygu karmaşası hesaplamasının* kullanımınıdır. Yanıtı dinleyicilere bırakan ve birbirini izleyen argümanlarla makro-strateji biçiminde çalışan *duygu karmaşası hesaplama stratejisi*, meta-düzeyine ve farklı konuşma yapısına hareket edilerek uygulanır. Daha açık ifadeyle, farklı unsurları aynı potada eriterek *duygu karmaşası* (örtmece) oluşturulur ve hesaplama (kendininki ile diğerlerinin anlam verme sistemlerinin karşılaştırılması) yükü dinleyicilere bırakılır. Böylece, söylem ve değerlendirme arasında sıkışan *iyi ve kötü* ayrımı algılamayı, düşünceleri ve inanışları etkiler (Wodak, 2003, 142). Benzer bir diğer strateji ise, çelişkili yeni fikirlerin her gün yeniden üretilmesi ve ifade edilmesidir. Popülistler için bir gün söylenenin ertesi gün artık bir anlamı yoktur.⁷ Bu, siyasetçilerin sıradan insanların kısa süreli belleklerini

⁷ Wodak’ın bu belirlemesi, Türk siyasetine damgasını vurmuş olan Demirel’in 1973 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk kez kullandığı ünlü “dün dündür” (Aslandaş ve Bıçakçı, 2006, 83) sözünü anımsatmaktadır. Demirel, siyasi yaşamının sonraki dönemlerinde bu sözünü, “dün dündür, bugün bugündür, yarın da

yadsırmakta olduklarını işaret eden bu unsurdur (Wodak, 2003, 142) ve *konudan konuya geçme stratejisi* ile yakından ilgilidir.

*Biz ve onlar*ın oluşturulması, stratejik biçimde konudan konuya geçilerek uygulamaya konur. Halkın ya da bununla özdeşleşen milli değerlerin koruyucusu *biz* ile siyasi tartışmaların önünü kesen iktidardaki partilerden, sendika bürokratlarından, yabancılardan ve sol kanat entelektüellerden oluşan *onlar* arasına sınır çekilir (Mouffe, 2002, 100). Ancak bu yapılırken, esneklik ve özelleştirme açısından *bizi* oluşturan kitle içinde ayrıcalıklara ve *oradakilere* karşı durum alan kişilerden oluşan kesimlerin (Wodak, 2003, 145-146) sayısının da, bu kesimler arasında herhangi bir bağlamın olup olmamasının da önemi bulunmaz.

Doğrudan Demokrasinin İşler Hale Getirilmesi Stratejisi

Seçkincilik aleyhtarlığı, aydın aleyhtarlığı, düzen aleyhtarlığı, doğal olarak doğrudan demokrasi söylemini ortaya çıkarır. İstisnasız olarak popülist tutum içindekilerin her zaman halka dayandıkları savından dolayı, aslında kendilerinin demokrat olduklarını öne sürmeleri olgusu ile karşılaşılır. Toplumdaki azınlık ya da azınlıkları temsil ettiklerini varsayan çevrelerin gerçekte popülist tutum içinde olup olmadıklarının saptamak için, kendileri açısından haklı bir tutum olan halka doğrudan başvurulmasını isteyip istemediklerine bakılmalıdır. Çünkü bu çevreler, halkın isteklerinin belirlenmesinin en doğru ve kestirme yolu olan referandum (halkoylaması/plebisit) gibi *doğrudan demokrasi* yöntemlerini kendi amaçlarını gerçekleştirmek için elverişli birer araç olarak görürler. Bu nedenle de, günümüzde demokrasinin ayrılmaz bir parçası olan siyasi partileri eleştiri konusu yaparlarken, doğrudan demokrasiyi savunarak siyasi partileri devre dışı bırakmak isterler (Taggart, 2004, 123-131).

Temsili demokratik sistemin ve temsilcilerin devre dışı bırakılması, yerine halka cazip gelen karizmatik liderin konulmasıyla tamamlanır. Latin Amerika'daki Arjantin'de Peron ve Brezilya'da Vargas örneklerinde olduğu gibi, doğrudan halkın içinden geldiği ya da onlardan biri olunduğu iddiasıyla halkın çıkarları için “uşaktan daha fazla hizmet etmek” rolü (Jagers ve Walgrave, 2007, 322) işlenirken, karizmatik liderlik unutulmaz. Karizmatik liderliği benimsenmesi, Batı Avrupa'da halen geçerliliğini koruyan kitlelerin otoriter, ırkçı ve şoven değerlerine dayanan “tepkisel-tutucu” popülist partilerde çok tipik olarak görülür. Bu örneklerde, *biz ve onlar*, *günah keçisi* ilan edilen *oradakilere* karşısına yerleştirilirken, özellikle partilerin karizmatik kişiliği benimsemeleri ve güçlü liderliğe odaklanmaları ve hatta klasik *lider rollü* <Führerpartien> bir yapılanmaya gitmeleri söz konusu olur (Wodak, 2003, 141-142).

Bu yapılanma, 1990'lı yıllarda başlayan ve halen sürmekte olan anaakım kitle iletişimin ötesinde Üçüncü Çağ olarak nitelendirilen dönemde siyasal iletişim alanında kendine elverişli ortam bulmasıyla yakından ilgilidir. *Halkalaşma* olarak tanımlanan kamu alanı, geçmişten daha farklı bir değişime uğrayarak, siyaset ve medya sistemlerinin popülistleşmesini ve kendi aralarındaki ilişkinin, siyasal iletişimin ve kamuları arasındaki ilişkilerin dönüşümünü sağlamıştır (Blumler ve Kavanagh, 1999, 219-220). Kamunun olağan üyeleri olan seyircilerin kitle iletişim araçlarında gazetecileri, uzmanları izleme ya da izlememe özgürlüğüne kavuşması, siyaset, medya ve diğer seçkinlerin statülerinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu kesimler, kampanya stratejilerine ek olarak siyasal pazarın büyümesinin ve kamu tarafından ideolojilerin geri çevrilmeye başlanmasının sonucu oluşan boşluğu popülizmle doldurmaya yönelmişlerdir (Blumler, 2001, 204). Böylece siyaset ve medya seçkinleri ister istemez daha çok seyirci dostu olmaya kendilerini zorunlu hissetmeye başlamışlardır. Bu zorunluluk, cazip yeni yöntemlerin geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Dinleyicilerine bilgi vermek, ikna etmek ya da basitçe dikkatlerini çekmek isteyen iletişimciler, geçmiştekinden daha yoğun olarak sıradan insanların ilginç, çekici, yararlı ve kabul edilebilir buldukları konuları işlemeye başlamışlar; daha hoş giden ve kabul edilebilir siyaset yapma yollarını bulma arayışına girişmişlerdir. Böylece siyasetçiler de, profesyoneller tarafından daha popüler deyimlerle konuşmaları ve daha dikkatli biçimde popülerliğe yönelmeleri konusunda özendirilir olmuşlardır. (Blumler ve Kavanagh, 1999, 210).

Bu süreç içinde babacan söylemler terk edilirken, yeni kurumlar da önemli olan konulardaki siyasal raporlarında ve insanların yaşamlarını etkileyen siyasal olaylarla ilgili planlarında dilin ulaşılabilirliğine daha çok ağırlık vermeye başlamışlardır. “Sokaktaki adam”ın (erkek ve kadınlar) düşüncelerini seslendirebilme olanağına kavuşmasıyla sıradan (ortalama) vatandaşların yorumları ön plana çıkmaya ve haberlerde seçmenler daha çok gözükür olmaya başlamıştır. Sohbet (tartışma) programlarında gerçekleştirilen telefon bağlantılarının, gönderilen faksların, e-posta mesajlarının röportaj yapılan siyasetçiler tarafından yanıtlanması, stüdyo panellerinde partilerin temsil edilmesi, dinleyicilerin siyasetçilere yönelttiği sorulara yanıt verilmesi, açık hava toplantılarına katılımların sağlanması, kasıtlı kamuoyu yoklamaların yapılması ve halkın parlamenterlerinin televizyonda sıkça yayınlanması gibi popülist biçimler ve yaklaşımlar keşfedilmiştir. Siyaset ve medya kurumları, kamunun ruh hali ile temasta kalabilme ve daha çok seçim desteği kazanabilme şansı yakalamak ya da dinleyicilerin sorumluluğu paylaşmalarına yardımcı olmak için düzenli olarak sıradan insanların çabaları ve kişiliklerinin tercihleri, beğenileri, hayalleri üzerine araştırmalar yürütmeye başlamışlardır (Blumler, 2001, 205). Tüm eleştirilere⁸ karşın, hız kesmeyen böylesi tüm popülist uygulamalar, “sıradan insanlardan gelen sağduyu, kitabi bilgiden daha iyidir” (Taggart, 2004, 119) temel argümanı ile bu iletişim çağına damgasını vurur olmuştur.

Kamusalın ve kamusal alan mantığındaki böylesine bir değişim, daha farklı popülist stratejilerin kullanımını olanaklı hale getirmiştir. Sennett (2010, 336), -bir başka açıdan- kişisel kamusalı yok ettiğine dikkat çeker. Ona göre, gerek bir aktörün gerekse bir siyasetçinin duygularını etkin biçimde kamusal alanda sergilemesi, insanları bir tanıktan çok bir seyirciye dönüştürmüş, insanların kendilerine olan güveni kaybetmelerine bağlı olarak, bu kişilerin üstün kişiliğe sahip özel olduklarına dair düşüncüsel mantıklı hale getirmiştir. Bu mantık, temsili siyasete içkin kurumsallaşmanın reddini, karmaşık kurumsal yapılara başvurmadan yapmayı yeğleyen popülistler (Taggart, 2004, 128) için elverişli ortamı sağlamıştır. Böylece karizmatikliğin inşası ve siyasal güvenilirlik, özel imgelemin kamusal imgelem üzerine dayatılması ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Genel olarak, popülist tutumdakilere (hatta çıkarları kendi inançlarına, seçmenlerine ya da ideolojisine yabancı olan gruplar tarafından), bir lideri *güvenilir*, *karizmatik* ve *inanılır* olarak nitelendirmesini sağlayabilecek cazip stratejiler uygulamaya sokulur olmuştur. Alexandre Dorna’ya (25 Kasım 2003) göre, popülizm her zaman karizmatik bir biçimde vücut bulmakta ve bu *karizmatikliğin* bir antidepresan etkisiyle yaşama küsmüş insanları duygusal, hatta tutku ile (şehvani biçimde) seferber edebilmektedir. Daha somut bir anlatımla, vergiyi arttırmış olan siyasi liderlerin işçi ailelerle yemek yemeleri insanları heyecanlandırabilirken, bir Amerikan başkanının kahvaltısını kendisinin hazırlaması onun daha samimi ve güvenilir olarak algılanmasını sağlayabilmektedir (Sennett, 2010, 44). Bu dönüşümün bir sonucu olarak günümüzden somut bir örnek vermek gerekirse, siyasetçilerin retoriklerine içine yerleştirilen ağlama sahneleri seyircide ani hislenme krizlerine yol açarak, Özkök’ün (31 Aralık 2013) deyişiyle, bir “belagat şehveti”ne neden olabilmektedir. Bu ve benzer örnek uygulamalarla, “Başlangıçtan beri iki tür psikoloji vardır: şefin psikolojisi ve sürünün psikolojisi” diyen Freud’un “iki psikoloji” tezinden yola çıkan ve hegemonya bu hegemonyaya maruz kalan grupların ruhsal-dinamik etkileşimlerine odaklanan retorik psikolojik boyutu⁹ sergilenir (Dindar, 16 Kasım

⁸ Örneğin Amerikan medyası, yürüttüğü tüm bu ve benzer uygulamalarıyla 1992 başkanlık kampanyasına destek verdiği gerekçesiyle “popülist bir yan ürünü” olarak -birçok Amerikalı akademisyen tarafından eleştirilmiş ve “talk-show demokrasisi” olarak nitelendirilmiştir (Blumler, 2001, 203).

⁹ Cemal Dindar (2010), retorik psikolojik boyutunu ayrıntılı biçimde açıklar: “Toplum bir kez bu bağa tutulduğunda, hipnotize edildiğinde, buna ‘akıl tutulması’ da diyebiliriz, ilk çöken yapılardan biri toplumsal bellektir. Bu hipnoid bağın maya olduğu ve ‘geçmişte yaşananların, şimdi deneyimlenenin ve gelecek tahayyülünün’ aynı anda var olabildiği, daha ötesi birbirinin yerini aldığı bir duygulanma-düşünme biçimi, kısaca gerçeklik duygusunu-bilincini işgal eden bir fantezi egemen hale gelir. Bu fantezinin temel düzeneği de algılanan hemen her şeyi abartılı bir duygu eşliğinde ayırmaktır. Kişiler, durumlar, şeyler olumlu-olumsuz özellikleri olan gri bütünlükler olarak değil de haz vericiyse tümünden iyi, acı vericiyse tümünden kötü olarak ruhsal yapıya katılır... Bir halk, şiddetle bastırılıp türdeş bir kitleye dönüştürüldüğünde Şef ile

2010). Böylece, popülist düşünceler içinde kendine yer bulan “ahlaki köktencilik” ve “yarı dini ton” gibi özellikler, takipçilerinde *liderlerine adanmışlık, huşu, hürmet ve kör bir iman* ile dini inanışa benzeyen duygular oluşturur (Wilner 1984’den Aktaran: Taggart, 2004, 128).

Resmi hukuk ya da siyasal normların işlevsiz kaldığı dönemlerde kimi siyasetçinin protest liderliği ya da kurtarıcı protest karizmayı ön plana geçirdiği ve bu içerikte söylemlerde bulunduğu gözlemlenebilir. Siyasetçiler, yaşadıkları bölge ya da mahalle halkının tanıdığı haklarla mahalleyi koruma görevin üstlenen kent merkezlerindeki külhanbeyleri ya da kabadayılarinkine benzer bir görev ve yetkiye sahip olabilmek için kendilerine bir “protest rol modeli” yakıştılabilmektedirler. Bu liderler, siyasal düzene karşı memnuniyetsizliklerinin derinliğini hissettirmek amacıyla bu yönde anlatımlara başvurabilmekte ve resmi toplumsal düzenin adil işlemeyen yapısını mahallenin ya da kentin sorunlarını ürettikleri lider kültürü ile çözmeye çalışmaktadırlar. Bu çabalar sonucu, mehdilik inancının etkili bilinçaltı rolüyle *protest, adil ve kurtarıcı* gibi unsurlar liderde birleştirilerek yeni bir toplumsal psikoloji yaratılır (Yıldırım, 2002, 66). Oluşturulan psikolojik atmosfer içinde yarı ya da tam dini tonlarla bezenmiş *seküler karizma* sahibi siyasal aktör, düzene, yerleşik güçlere ve eski topluma saldırır ve kamuoyunu tahrik eder. Bir ideolog olarak hareket etmemekle birlikte aslında yeni bir düzen de vaat etmez: “...daha çok var olan düzene karşı tam bir kırgınlık, hatta hınç’tır. Gönlünde yatan ise statü politikası, asaleti hor görme, adaleti okullardan dışlama politikasıdır. Hitap ettiği sınıf, ayrıcalıkları olanlara nefret duysa da, onun ayrıcalığın kendisini ortadan kaldırmaya ilişkin hiçbir fikri yoktur” (Senett, 2010, 356-357).

Arditi (2010) ortaya çıkan bu durumu, inanç siyasetinin *mesiyatik çarpıtılması* olarak görür. Kişiye tapınma, liderleri yarı-mesiyatik figürlere dönüştürdüğü ve onlardan artık hesap sorulamayan aşamaya yükselttiği gibi tüm bu özellikler onların otoriterizme yönelmelerine neden olabilir. Popülist temsil tarzı, başkalarını cisimleştirdiğini varsayarak, lideri öncelikli bir yetkiye sahip olduğuna inandırır ve artık başkaları adına hareket etmemesi durumunda *tözel kimlik¹⁰ ayarısını* ortaya çıkarır. Böylece, bu aşamanın bir niteliği olan kurumsal güç ayrılığına yönelik popülist umursamazlık, demokratik olma kisvesi altında resmi emirle yönetim ve her türden otoriter tutuma yol açabilir. Bu her türlü otoriter tutum, siyasi muhaliflere karşı güç kullanımının bahanesi olan *iyi sıradan insan ile yoz elitler* arasında yapılan istikrarlı ayırmada; çoğulculuğu ve hoşgörüyü yok etme biçimi olarak da halkın birliğine yönelik sürekli başvuru ile kendini belli edebilir. Bir siyasal iktidarın uygulanışından çok, sahipliğin ele geçirilmesi olarak algılanan iktidardaki popülizm, devlet kaynaklarının bir kısıntı ya da sakınca olmadan kullanılmasına neden olur. Yukarıdan aşağıya bir süreç biçiminde toplumsal adalet ve yeniden bölüşüm siyaseti, siyasi liderler ile hükümetteki karar alma mercilerini minnettar kitlelerle birleştiren dikey bir bağ olarak görülür ve uygulamaya sokulur. Toplumsal siyasalardan yararlanan kitlelerde oluşturulan minnet, bir süre sonra partinin ya da liderin “dikte ettirdiklerine boyun eğme” talebi ile yer değiştirir. Popülizmin görünmeyen yüze doğru bir hareketi biçimindeki bu girişimi, insanlara hükümet mallarını ulaştırabilirliği çerçevesinde -paradoksal bir biçimde- meşruiyeti ya da desteği sağlamayı sürdürür. Tüm bunlara karşın, bu talepler yurttaşlık kavramının içini boşaltarak, bölüşüm adaletini bir tahakküm aracına dönüşmesine neden olurken, demokrasi üzerine karanlık bir gölge oluşturur (Arditi, 2010, 108-111). Tüm bunlar, gerçekte, popülizm açısından demokrasinin amaçtan çok bir araç olduğunu gösterir.

hipnoid aşk haline hazır topraklar da o denli güçlenir. Bu hipnoid bağıın şiddeti yalnız gurubun ruhsallığını değil liderin ruhsallığını da giderek Şef-sürü ilkselliğindeki yapılaraya yaklaştırır. Dünya tarihi lider despotizmi arttıkça, yani lider Şef haline dönüştükçe, onun doruk-duygu dışavurumlarının da sıklığına, şiddetlendiğinin örnekleriyle doludur.”

¹⁰ Lefort’a (1991) göre, çatışmaların şiddetlenmesinin siyasi alanda simgesel olarak çözüme ulaştırılamaması ve toplumlarda bir toplumsal parçalanma hissini var olması durumunda “Bütün-olarak-Halk fantezisinin gelişmesi, tözsel bir kimliğe, bu kimliğin başına kaynak yapılmış bir toplumsal oluşuma, cisimleşen bir iktidara ve bölünmenin söz konusu olmadığı bir devlete yönelik arayış” olası olabilir. Ona göre bu birlik fantezisi, totaliterlikle olabileceği gibi, hükümeti devlete karşıtırmaya yönelik popülist eğilimle de ilişkilidir (Aktaran: Arditi, 2010, 109).

Sonuç

Neredeyse bütün demokratik sistemlerin söylemlerinde az ya da çok popülist unsurlara rastlanabilmektedir. Özellikle seçimler öncesinin hararetili atmosferinde popülist dozajlar daha da artabilmektedir. Ancak böylesi durumların yanı sıra olağan zamanlarda bile, hükümette olsun olmasın siyasal liderlerin ekonomik vaatlerle besledikleri demokratik söylemlerini popülizmden ayırmak çoğunlukla zor olabilmektedir. Bu zorluğun, çeşitli kesimlerin konu hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklandığını ve var olan ilgisizliğin de buna bağlı olduğunu söylemek pek olasıdır.

Oysa bu kavramın incelenmesi, birçok alan için yaşamsal öneme sahiptir. Popülizmin doğru biçimde anlaşılabilmesi, hangi unsurlarla hareket edebildiğinin ve hangi stratejileri kullanarak hedefine yöneldiğinin belirlenmesiyle gerçekleştirilebilir. Ayrıca, Laclau'nun (2011, 143-144) bakış açısıyla, popülizm olarak kavramsallaştırılan *eşdeğerlik* mantığının söylemde ne kadar baskın olduğunun ortaya çıkarılması, bulunduğu siyasal coğrafyadaki popüler kimliklerin taleplerinin neler olduğunun anlaşılmasını ve de meydanlarda toplanan kitlenin kalabalığın *imajının* çıkarılmasını sağlayabilir. Bu durum hem iktidar olmayı hedefleyenler hem de iktidarlarını sürdürmeyi arzulayanlar açısından geçerli ve gerekli bir durumdur.

Popülist siyasetin yürütülmesi için bir takım başat unsurlar bulunur. Popülist siyasal söylem -yapısı gereği- çoklu sözel stratejileri kullanan özgün bir retoriğe sahiptir. *İçeridekilere* karşı *dışarıdakiler*, *iyilere* karşı *kötüler* gibi ikili karşıtlıklar üzerine kurulan retorik, karmaşık konulara basit ve küstah sloganlar ile çapraşık benzetmeler yoluyla desteklenir (Wodak, 2003, 132-133). *İyi ama basit, bilge ama saf* olan halk yüceltilerek özgüven aşılanır; buna paralel olarak yozlaşan, çağın gerisinde kalmış olan devlet kurumlarını yönetemeyen yeteneksiz, içe kapanık ve halka ihanet ettiği ileri sürülen seçkinler günah keçisi ilan edilir; temsil sürecinin tamamı ve bağımsız kuruluşlar hedef alınır; böylelikle popülist söylemde bulunanlar tarafından kendilerinin demokrasi araçlarını daha iyi işletecekleri savunulur. Tüm bu stratejiler, ekonomik popülist uygulamalarla desteklenir ve popülist iktidarın başarısı sağlamlaştırılır.

Popülizmin özelliklerine bakıldığında, böylesi bir iletişim biçimini benimsemiş siyaset anlayışının demokrasinin temelini oluşturan güçler ayrılığının tek merkezde toplanmasına, parti-devlet bütünleşmesine, neredeyse tüm karar alma ve yönetim gücünü üstlenmiş bir lidere ve söylemine uygun bir retoriğe gereksinim olduğu görülür. Popülist mekanizma, popüler kültürün tüm unsurları kullanılarak çıpalanan halk ile özdeşleşme yoluyla onların düşünce ve çıkarlarını anlayan, aslında kendisinin yarattığı iç ve dış düşmanlara karşı yine onların değerlerini koruyan, hatta kurtarıcı rol modeli üstlenmiş bir lider çıkarır. Her fırsatta kitlelere yönelen lider, yoğun biçimde maddi ve manevi değerleri yücelterek kendine homojenize edilmiş ortakduyuya sahip olduğu ima edilen bir kimlik oluşturur ve kaldığı her zor durumda bu kimliğe sahip *milli iradeye* başvurur. Bu illeberal özellikler, demokrasiyi sekteye uğratarak pro-totaliter (Abts ve Rumments, 2007, 421), hatta Faşist İtalya ve Nasyonal Sosyalist Almanya örneklerinde olduğu gibi tam totaliter bir sonuca yol açar.

Kendini halka hizmetkar olarak sunan popülistler devletin tüm gücünü kullanırlar. Özellikle bunalım dönemlerinde halkın taleplerinin karşılanamaması, devlet aygıtının işleyişindeki aksaklıklar, popülizm için hegemonya oluşturmanın en uygun başlangıç noktasını oluşturur. Bir taraftan *bizi* oluşturan akliselim halk muhafazakar biçimde imal edilirken, aşağıdaki ve yukarıdaki *ötekiler* ayıklanır; diğer taraftan devlet kaynaklarının toplumsal adalet ve kalkınma adına kurgulanan yeniden bölüşüm siyasası, oluşturduğu minnettar kitleler ile otoriter yöneliminin ağır bastığı karizmatik lider arasında duygusal bağ oluşturur. Tüm bu işleyiş, halkın, popülizmin ve onun hegemonyasının yeniden inşasına katılmasından başka bir şey olmaz. Ancak bu inşa süreci de, toplumsal ya da bireysel talepleri doyurulmaya çalışılan kitlelerin *eşdeğerlik zincirlerinin* yeniden kırılmasına kadar sürer. Elbette bu kırılma, yeni bir bunalımı ve sarsılan durumun yeni bir *sarsıcısını* sahneye çıkarır.

Popülizm yalnızca siyaseti ve iletişimini değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşümü sağlayarak medyanın da kaçınılmaz değişimine neden olur. Popülist uygulamalar, kamusal

alanın parçalanmasıyla birlikte sıradan insanı seyirciye dönüştürür ve bunun sonucu olarak, aslında kamusal alanın başat unsuru “sokaktaki adam” medyadaki yerini alır. Bu değişim içinde medya, bir taraftan popülizmin *seçkincilik karşıtlığı stratejisinin* kendisine yönelik yıkıcı etkisini azaltma uğruna siyasetçilerin ama özellikle de lider rolü üstlenen siyasetçilerin *güvenilirliğini, karizmatikliğini ve inanılabilirliğini* sağlamaya daha çok gönüllü olmak durumunda kalır; birkaç muhalif mecrada dışında neredeyse tamamı devletin birer ideolojik aygıtına dönüşüverir. Diğer taraftan da kamusal alanın parçalanmasının bir sonucu olarak ve de kârlılığını arttırmak için seyirci dostu görünerek sıradan insanla çift-yönlü iletişime girer. Ancak yarı-mesiyatik karizmatik liderliğin öncülüğündeki parti-devlet çemberini bir türlü yaramaz. Çünkü totaliter eğilimli popülizmin gölgesi demokrasi üstüne düşmüştür bir kere.

Bu çalışma, gerek akademik alanda çalışmalar yapanlara gerek medya profesyonellerine gerekse toplumun diğer kesimlerine zannettiklerinden daha farklı bir popülizm olgusu sunmayı amaçlamıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda popülizm kavramına değinilmiş, ideoloji ya da siyasal iletişim biçimi olup olmadığı sorgulanmış, ölçülebilir bulgulara ulaşılabilmesi için kavram boyutlandırılmış ve uygulamaya sokulan söylemsel stratejilere değinilmiştir. Böylece, günümüz Türk siyasetinin gerçekliğinde bu olguya bakıldığında, ortaya konan kavramsallaştırma ve uygulanan stratejiler çok daha anlamlı olmaktadır. Bu işlemler Türkiye’de yapılan araştırmaların niceliksel ve niteliksel artışının yolunu açabilmek –bir diğer deyişle “bilimsel açlığı” doyumak adına öncelikle iletişim ve siyaset bilimi alanlarındaki akademisyenlere hem bir kılavuzluk etmeye hem de dolaylı olarak onları özendirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abts K. ve Rummens S. (2007). Populism Versus Democracy [Demokrasiye Karşı Popülizm]. *Political Studies*, 55(2), 405-424.
- Akın F. (2004). *Türkiye’de Çok Partili Düzgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)*, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alemdar K. ve Erdoğan İ. (1994). *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Arditi B. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon* (E. Ayhan, Çev.). İstanbul: Metis.
- Aslandaş A. S. ve Bıçakçı B. (2006). *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bennett T. (1999). Popüler ve Popüler Kültür Politikası. N. Güngör (Der.). *Popüler kültür ve İktidar* (s. 53-72). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Blumler J. G. (2001). Third Age of Political Communication [Siyasal İletişimin Üçüncü Çağı]. *Journal of Public Affairs*, 1(3), 210-209.
- Blumler J. G. ve Kavanagh D. (1999). The Third Age of Political Communication: Influences and Features [Siyasal İletişimin Üçüncü Çağı: Etkiler ve Özellikler]. *Political Communication*, 16(3), 209-230.
- Bora T. (2006). Ecevit’teki Şeytan Tüyü [Elektronik Sürüm]. *Birikim*, (212), 5-10. Erişim: 05 Mart 2009, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=329&dyid=4926>.
- Bora T ve Erdoğan N. (2003). Biz Anadolu’nun Bağrıyanık Çocukları... [Elektronik Sürüm]. A. Çiğdem (Der.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık*, 5, İstanbul: İletişim. Erişim: 29 Nisan 2009, http://tulp.leidenuniv.nl/content_docs/wap/tbne.pdf.

- Canclini N. G. (1999). Kültür ve iktidar Araştırmalarının Durumu. N. Güngör (Der.). *Popüler kültür ve İktidar* (s. 133-167). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Canovan M. (1981). *Populism*, New York: Harcourt Brace Javonovich.
- Deren Van Het Hof S. (2010). Siyasal İletişimde Karşılaştırmalı Popülizm Çözümlemesi. Seninle Benim Aramda Kocaman Bir Fark Var. T. Durna (Der.). *Medyadan Söylemler* (s. 217-263). İstanbul: Libra.
- Dindar C. (16 Kasım 2010). Erdoğan Neden Ağlıyor?. Erişim: Odatv, <http://www.odatv.com/n.php?n=erdogan-neden-agliyor--2207101200>.
- Dorna A. (25 Kasım 2003). Wer ist Populist? Annäherung an ein politisches Phänomen [Kim Popülisttir? Bir Siyasal Olgu Yaklaşımı][Elektronik Sürüm]. *Le Monde Diplomatic*. Erişim: 06 Haziran 2009, <http://www.eurozine.com/articles/2003-11-25-dorna-de.html>.
- Erdoğan N. (1993). Futbol Kültürü ve Milliyetçilik, *Birikim*, (49), 26-33.
- Erdoğan N. (1998). Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar [Elektronik Sürüm]. *Toplum ve Bilim*, (78), 22-37, Erişim: 13 Kasım 2008, http://tulp.leidenuniv.nl/content_docs/wap/ne.pdf.
- Handy Dictionary of the Latin and English Languages* (t.y.). New York: David McKay Inc.
- Jagers J. ve Walgrave S. (2007). Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium [Siyasal İletişim Tarzı Olarak Popülizm: Belçika'daki Siyasi Partilerin Bir Ampirik Çalışması]. *European Journal of Political Research*, (46), 319-345.
- Kamrava M. (1998). Pseudo-Democratic Politics and Populist Possibilities: The Rise and Demise of Turkey's Refah Party [Sözde-Demokratik Siyaset ve Popülist Olasılıklar: Türkiye'nin Refah Partisi'nin Yükselişi ve Ölümü]. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25(2), 275-301.
- Karaömerlioğlu M. A. (1998). Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiye Topraklandırma Kanununun Hikâyesi. *Birikim*, (107), 31-47.
- Karaömerlioğlu M. A. (2001a). Rus Popülizmi Üzerine. *Toplum ve Bilim*, (88), 235-250.
- Karaömerlioğlu M. A. (2001b). Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık. *Toplum ve Bilim*, (88), 163-187.
- Köker L. (2007). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köksal T. (2006). *1980 Sonrası Yeni Sağ Politikalar ve İcraatın içinden programlarının (1984-1989) Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Laclau E. (1998). İdeoloji ve Politika (H. Sarıca, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Laclau E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine* (N. B. Çelik, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Laclau E. (2011). Popülizm: Bir Ad Ne İçerir? (H. Özen, Çev.). *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 135-146.
- Miller D., Coleman J., Connolly W. ve Ryan A. (1994). Popülizm. *Siyasal Düşünce Ansiklopedisi* (1, s. 326-327). (B. Peker ve N. Kırac Çev.), Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Mouffe C. (2002). 'Siyasetin Sonu' ve Sağ Kanat Popülizmin Meydan Okuması. *Birikim*, (163-164), 94-95.

- Mutlu E. (2005). *Globalleşme, Kültür ve Medya*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Oktay A. (1994). *Türkiye’de Popüler Kültür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özkan F. (2004). 1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi. *Journal of Historical Studies*, (2), 32-47.
- Özkök E. (31 Aralık 2013). O Kasaba [Elektronik Sürüm], *Hürriyet*. Erişim: 1 Ocak 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/o-kasaba-25479873>.
- Sarıbay A. Y. (1998). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sennett R. (2010), *Kamusal İnsanın Çöküşü* (S. Durak ve A. Yılmaz Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Taggart P. (2004). *Popülizm* (B. Yıldırım Çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toprak Z. (1992). Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları [Elektronik Sürüm]. *Tarih ve Toplum-Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan* (s. 41-65). İstanbul: Cem Yayınları; Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, Erişim: 25 Mayıs 2009, http://www.obarsiv.com/cts_zafer_toprak.html.
- Wodak R. (2003). Populist Discourses: The Rhetoric of Exclusion in Written Genres [Popülist Söylemler: Yazılı Türlerde Dışlamanın Retoriği]. *Document Design: Journal of Research and Problem Solving*, 4(2), 133-148.
- Yetkin B. (2010). *Popülizm ve Özal-Erdoğan*. (2. bs.). Antalya: Y.A.R. Müdafaa-İ Hukuk Yayınları.
- Yıldırım E. (2002). AKP: Bir Politik tasarımın Sosyolojik Temsiliyeti. *Birikim*, (163-164), 66-70.
- Zaman* (27 Kasım 2008). Demirel’den Yeni Açılım: Dün Düdü, Bugün Bugündür, Yarın Yarındır [Elektronik Sürüm]. Erişim: 28 Kasım 2008, http://www.zaman.com.tr/politika_demirelden-yeni-acilim-dun-dundur-bugun-bugundur-yarin-da-yarindir_764866.html.
- Zúquete J. P. (2009). *Book Review, Journal of Latin American Studies*, Cambridge University Press, 41(3), 600-602.